

10.33537/sobild.2019.10.2.1

Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 08-03-2019
Kabul edildiği tarih: 21-06-2019
Yayınlanma tarihi: 30.06.2019

Article Info

Date submitted: 08-03-2019
Date accepted: 21-06-2019
Date published: 30.06.2019

EMİR TİMUR, KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE ASKERİ DEHÂSİ

ÂMİR TİMUR, PERSONAL CHARACTERISTICS AND MILITARY CHALLENGE

Neslihan AKSOYCUK

Ankara Üniversitesi Tarih Bölümü,
neslihanyuicedag.mc@gmail.com

Anahtar sözcükler

Emir Timur; Ordu; Askeri Güç; Savaş

Keywords

Amir Timur; Army; Military Power; War

Öz

Cengiz Han'dan sonra Doğu Türkistan'dan Mâverâü'n-nehr topraklarına kadar uzanan Çağatay Devleti'nin dağılmasının ardından 1370 yılında Türkistan coğrafyasında tarih sahnesine çıkan Emîr Timur, hâkimiyetini genişletmek için pek çok sultan ve hükümdarla savaşmış, ticareti canlandırmış ve şehirleri imar etmiştir. En geniş sınırlarına kurucusu Emîr Timur zamanında ulaşan Timurlular Devleti (1370-1507), başta Mâverâü'n-nehr olmak üzere Doğu Türkistan, Çin, Horasan, İran, Harezmi, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan çok geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurmuştur. Bu bölgelerin hemen hepsinde ekonomik, sosyal, kültürel ve sanatsal bakımdan önemli izler bırakmıştır.

Abstract

Amîr Timur who took the stage of history in Turkistan geography in 1370, following the collapse of Chagatai State that reaches out to Transoxania territories from East Türkistan, waged many battles against many sultans and emperors in order to sustain his dominance, revived the trades of the territories which he conquered and built cities. He annexed many countries notably such as Mawara'unnahr, Iran, India and Anatolia. Timurid State that reached its widest borders during the reign of its emperor Amîr Timur (1370-1507) exercised sovereignty in a very large geography that stretched out notably from Transoxania, East Türkistan, China, Khurasan, Iran, Khorezm, Azerbaijan, Iraq, Syria, Anatolia and to North of Black Sea. Moreover, it impressed important economic, social, cultural and artistic traces in these regions.

GİRİŞ

Emir Timur her ne kadar Anadolu'da Ankara Savaşı ile meşhur olmuş ise de, aslında Türkistan bölgesinde 14. yüzyılın başlarından itibaren boy göstermeye başlamıştır. Hükümdar olduğu süre boyunca Türkistan, Anadolu ve Hindistan toprakları da dâhil olmak üzere pek çok sefere çıkmış ve devleti en parlak dönemini kendisinin hükümdarlık döneminde yaşamıştır.

Timur'un hayatının ilk yıllarına dair Şamî ve Yezdi tarafından şu ifadeler yer verilmektedir: "O, 25 Şâban 736 (9) Nisan 1336) Salı günü on iki hayvanlı Türk Takvimi'ne göre Sıçan yılında Keş (Şehr-i Sebz) yakınlarındaki Hoca İlgar köyünde doğmuş olup, babasının adı Turagay, annesinin adı Tekina Hatun idi" (Yüksel, 2004, s. 86). Devletşah da onun varlığını "Hiç işi olmayan Sultan Timur 736'da dünyaya geldi. 772'de zuhur etti ve 807'de dünyadan çekildi" (Devletşah Tezkiresi, 1977, s.390).

Barthold, Timur'un hayatını anlatan Zafernâmelerde Timur'un ilk faaliyetlerinden söz edilmemesini şüphe ile karşılayarak, Arap tarihçisi İbni Arabşah'ın tesiri ile "Timur'un da tıpkı Cengiz Han gibi Kazagan'ın ölümünden sonra baş gösteren karışıklık yıllarında bir eşkıya gibi çete reisi sıfatıyla faaliyet meydanına atıldığını, babası Turagay'ın Mâverâü'n-nehr ve Moğolistan'daki birçok nüfuzlu beyler ile münasebeti olmasına rağmen adının hiç anılmadığı" nı belirtmiştir (Neagoe, 2010, s. 204-205).

Timur'un fiziksel özellikleri ve kişilik özellikleri onunla ilgili merak edilen konulardandır. Bu özellikler, yaşadığı dönem eserlerinde karşımıza çıkar. Bu eserler içinde onun özelliklerini en ayrıntılı anlatan kişi Arabşah'tır. Arabşah *Acâibu'l Makdûr* adlı eserinde Timur'u şöyle tasvir eder;

"Timur uzun boylu, iri yapılı, geniş alınlı, iri başlı, son derece güçlü ve heybetli, sağlam bünyeli; kızıla çalar buğday rengine yakın olmayan beyaz yüzlü, adaleli, geniş omuzlu, kalın parmaklıdır" (İbni Arabşah, 2012, s. 425)

Aynı eserde, ayrıca boylu poslu olduğu, sakalının uzun, sağ kolunun felçli, sağ bacağına total olduğu bilgileri de yer almaktadır. Sesinin gür, yaşı seksene gelmesine rağmen bünyesinin sağlam, ruh halinin kedersiz, hareketlerinin uyumlu olduğu ve kendisinin tıpkı bir kaya gibi sert olduğu da zikredilir. Yalanı sevmeyen (Ayan ve Kahraman, 2013, s. 8), oyun ve eğlence ile arası olmayan¹ (İbni Arabşah, 2012, s. 425;

Lamb, 2009, s. 213; Marozzi, 2006, s. 107), total ayağı nedeniyle atına bile kendisi binemeyen, uzun mesafe yol yürüyemeyen Timur'un seferlerinin uzunluğuna, aştığı mesafelere bakınca onun total ayağına rağmen bir azim, zekâ, hırs ve enerji dolu olduğu görülür (Suçıkar, 2015, s. 48). Avrupalı yazar Curtis, Timur'un yalnızca sakat değil, aynı zamanda âmâ olduğundan da bahseder. Bu cümlelerin sonrasında "bu deformasyona rağmen olağanüstü bir cazibesi olduğu, onu tanıyan ve ona hayran olanların; kendisinin fil gibi güçlü, hükümdarlığının gölge gibi millerce geniş ve kalbinin okyanus gibi sonsuz, aynı zamanda dünyaya güzel bir yağmur bırakan bulutlar gibi olduğunu söylediklerini" yazar (Curtis, 2008, s. 187). Ancak bu konuda başka bir kaynakta net bir bilgi bulunmamaktadır.

Savaşlar sırasındaki tutumuna bakılarak daima ciddi ve savaştan başka hiçbir şey düşünmeyen bir hükümdar olarak tasvir edilse de, bazı durumlar karşısında duygusallık gösterdiği de ifade edilmektedir. Söz gelimi torununun ölüm haberini aldığı anda kendini yerden yere attığı, ağladığı, acısını gözler önünde yaşadığı rivayet edilmektedir (Duğlat, 2006, s. 211). Eserde bu durum şu cümlelerle ifade edilmiştir:

Emir Timur oğlunun ölümünde öyle çok etkilenmişti ki (Cihangir) devlet işlerini neredeyse tamamen ihmal ediyordu. Bu yüzden bütün beyleri toplu halde Sahipkiran'ın huzuruna gelerek: "Kadir yaratıcı ve kâinattaki işleri hikmetle düzenleyen, yeryüzündeki hükümdarları insanoğlunu korumaları ve adaletle hükmetmeleri için atamıştır" dediler. Fakat eğer kudretli hükümdar uyuya kalırsa, devleti kuşkusuz batağa batacaktır. Ve eğer sultanın kılıcı parlak tutulmazsa, din aynası bulanıklaşacaktır.

Emir Timur, beylerinin kendisine karşı duydukları samimi sevgiden dolayı böyle konuştuklarını anladı ve tavsiyelerini kabul etti. Dikkatini tekrar devlet işlerine verdi. Yine asker toplamakla meşgul oldu (Duğlat, 2006, s. 211).

Buna ek olarak Timur'un, önünde korkunç ve kanlı savaş öykülerinin anlatılmasına dayanamadığı, dilenciligi meşru görmediği ve kabul etmediği anlatılır. (Roux, 2008, s.310-311; Arabşah, 2012, s. 425-426; Marozzi, s. 107). Savaştan çekinmeyen ve şehirleri yakıp yıkmaktan korkmayan böyle bir hükümdarın, bu hassasiyeti de dikkat çekicidir.

¹ Eserde aynı zamanda şu bilgilere de yer verilir: *Bu cihangir uzun boylu bir adamdı. İri bir başı, yüksek bir alnı vardı. Vücutça gayet kuvvetli ve pek cesur idi. müstesna yaratılmış bir insandı. Beyaz tenli, kumral saçlı idi. kolları, bacakları güçlü, omuzları geniş, pençesi demir gibiydi. Sakalı uzun, elleri kemikli, sağ ayağı aksak idi. derin, tesirli bir sesi vardı. Yaşlandığı halde akılcı, vücutça ve ruhça yine eskisi kadar dinç, sağlam,*

cüretli, tıpkı sarsılmaz bir kaya gibiydi. Yalandan nefret eder, şakadan hiç hoşlanmazdı. Hakikati, işine gelmese de arardı. Felaket karşısında dişini sıkmasını bilir, saadet karşısında kılı kıpırdamazdı.

Timur'un mühründe "rastirusti" yani "adalet kuvvettir" yazısı olduğu bilinmektedir. Bazıları bu mühür yazısını "doğru sözlülük kurtuluştur" şeklinde çevirmektedir. Barthold, "Timur, İran kültürünün etkisiyle, yakın çevresinde Türk beyleri bulunmasına rağmen, İranlı tebaasına o kadar yakınlık duymuştur ki, kendi hükümrânlığı için Farsça 'rastirusti' yani 'adalet kuvvettir'i düstur edinmişti" diye yazmaktadır ² (Arabşah, 2012, s. 425; Lamb, s. 213; Ayan ve Kahraman, 2013, s. 8). Bu ifade 'erk olmadan ergin olunmaz' şeklinde de çevrilmiştir (Marozzi, s. 191).

En dikkat çekici özelliklerinden bir tanesi, çabuk işleyen adaletidir. Seferlerden döndüğünde detaylı bir araştırmaya giriştiği, her konu ile ilgili bilgi istediği de bilinmektedir. Tartılar, uzunluk aletleri, mal fiyatları gibi farklı konularda kontrolü bizzat yapan Timur, bir suç söz konusu olduğunda, rütbesi daha yüksek olan yetkilileri bile cezalandırmaktan çekinmemiş, hiç kimseye ayrıcalık tanımamıştır (Aka, 2000, s. 458).

Hâkimiyeti boyunca hiçbir savaşta yenilgi ile karşılaşmayan Timur ile ilgili olarak Hoca Sadeddin Efendi, eserinde oldukça sert ifadelerle yer vermektedir:

Tarih kitaplarını inceleyen ve Timur'a ilişkin haberlerden bilgi derleyen araştırmacılar, daha ilk bakışta onun başlıca dileğinin ve bütün çabalarının, tek amacının ülkeleri yakıp yıkmak, toplumlara zarar vermek olduğunu anlarlar. Merhamet, şefkat nakışlarını kalbinden kazıdığı, insaf anlayışını yok ettiği şüpheden uzaktır. Bir katı yürekli kişi idi ki çocukları öldürtmesi iyi hali, malları, servetleri yağmalaması güzel olarak kabul edilmektedir. Yağma ve talan ile zarar ve ziyan onun gözünde denk sayılırdı. İnsanlara eziyet eden bir zalim, kötü yürekli bir azgın idi. Merhametsizlikte yüreği taş kesilir, yırtıcılıkta da parstan azgın görünürdü. Hangi ülkeden geçse, burada şenlikten iz bulunmazdı. Nereden gitse yolu üzerinde bir yıkıntı bırakır, çığırlara bağırlara kulak asmazdı. (Tacü't-Tevarih, 1979, s. 293).

Devletşah ise;

Ahaliyi refaha kavuşturdu, mütegalibeleri ezdi. Ömrü 72 yıl, bir ay, 18 gün idi. Onun saltanatı dört sağlam rûkn üzerine kurulmuştu. Bunlar temiz sulbünden gelen dört şehzadesi idi. İsimleri; Cihangir Sultan, Ömer Şeyh Sultan, Emir Anşah Gürgân ve Şahruh Bahadır Gazi'dir. Bu büyük emirin evlat ve ahfadı bu hanedanın bu dört rûknü kıyamete kadar payidar olsun ve peygamberle soyunun ve

ashabının hürmetine bu İslam padişahının göklere yükselen çetinin gölgesi bu hanedanın üzerinden eksik olmasın" şeklinde görüşlerini ifade etmiştir (Devletşah, 1977, s. 390).

Cesareti, kaynaklarda övülmüş ve takdir edilmiştir. Harezmi'nin fethi sırasında Yusuf Sufi'ye karşı gösterdiği cesaret³ bunun en güzel örneği olmuştur. Hafif zirhını giymiş, kılıcını kuşanmış, kalkanını omzuna asmış ve başında hükümdarlık miğferi olduğu halde atıyla şehre doğru yürümüştür. Tanrı'ya sığınarak tek başına kale hendeğinin önüne kadar gelmiş ve Yusuf'u kendisiyle boy ölçüşmeye çağırmıştır. Fakat hayatı şerefine tercih eden Yusuf, hiçbir cevap vermemiştir. (Grousset, 2014, s. 414; Marozzi, s. 99; Bartold, 1997, s. 27). Hisarın burçlarında toplanmış olan Hiveliler'e seslenip: "Haydi gidin efendiniz Yusuf Sofu'ya haber verin. Kendisini bekliyorum" demiştir.

Timur'un cesareti ile ilgili olarak İbni Arabşah'ın eserinde de şu ifadelerle yer verilmiştir: "Timur, gözü pek, kahraman ve cesur kişileri itaat altına almayı sever; cesur, korkusuz ve mert yiğitleri takdir ederdi. Çünkü onların yardımıyla zapt edilmez yerlerin kilitlerini ele geçirir, belalı insanların belalarını def eder, yüksek dağların tepelerini onların darbeleriyle harabeye çevirirdi" (Arabşah, 2012, s. 425-426). Timur, adaletin sağlanmasına da önem vermiş, bunu da "Eğer saltanatı ele geçirsem, her yerde adaleti oturtmayı niyet kıldım" şeklinde dile getirmiştir (Tüzükât-ı Timur, 2010, s. 39). Ünlü İspanyol Sefiri Clavijo'nun eserinde de bu özelliği şu ifadelerle anlatılmaktadır:

Timur, harp için yola çıkarken, Semerkant şehri ileri gelenlerinden Dina'yu baş hâkim tayin ederek şehri ona bırakmış. Yani, Dina Semerkant valisi olmuş. Dina, Timur İmparatorluğu'nun her yanında tanınmış ve nüfuzlu bir adamdır. Timur seferden dönünce, bu adamın hıyanetini,

³Yusuf Sufi bir mektup göndererek Emir Timur'a hitaben: "Ne vakte kadar her iki taraftaki Müslümanlar azapta kalsınlar, arada helak olsunlar, iki şahsın keyfi için dünya harap olsun; yapılacak şey budur: sen ve ben meydana çıkalım birbirimizle tutuşalım; kimin talihi yardım ederse elbette o galip gelir ve bu suretle Müslümanlar bu beladan halâs olurlar" diye yazdı. Emir Timur buna memnun olarak: "Doğru söylüyor; bundan daha inşafı söz olmaz. Ben de daima bunu arzu ediyordum, fakat ben böyle bir teklifte bulunsam kabul etmeyeceğinden korkmuştum; bu söz doğrudur; buna göre hareket edelim." dedi ve derhal cebesini giyerek atına bindi. Noyanlar, Emirler önüne çıktılar, kendisini bu fikirden vazgeçirmek istediler; fakat o hiç alırmadı, sözlerine kulak vermedi. Emir Hacı Seyfeddin Bahadır diz çökerek atının dizginini tutup: "Bizim gibi kullar var iken Emir Timur'un bizzat harp etmesi layık mıdır?" dedi. Emir kızdı ve ona çok sert sözler söyleyerek dizginini elinden çekti, hendeğin kenarına geldi. Oradan: "Emir Yusuf Sofi'ye tarafımdan söyleyiniz, ben senin arzun veçhile geldim, sen de meydana çık; bakalım Tanrı kime yardım edecek ve zafer verecek." dedi. Yusuf Sofi korktu, söylediğinden pişman olarak hiç cevap vermedi, herkes Emir'in bu cesaret, bu kuvvet ve kudretine ve bu tam tevekkülüne aferin dediler" (Şâmi, 1987, s. 96).

halka zulmettiğini, böylece kendisine verilen yetki ve vazifeyi kötüye kullandığını öğrenmiş. Bunun üzerine Dina, Timur'un huzurunda muhakeme edilmiş. Mahkeme, idamına ve bütün servetine el konulmasına hüküm verince, bu hiç tereddütsüz uygulanmıştır (Clavijo, 1993, s. 156).

Bir başka özelliği de cömertliğidir, cömertliği sayesinde 1360'ların sonunda Mâverâü'n-nehr'in hâkimiyeti için çarpıştıkları sırada Hüseyin'e karşı zafer kazanmıştır (Lockhart, 1986, s. 53). Timur savaş ganimetlerinden kendisine hiçbir şey ayırmamış, hepsini ordusunda yer alan askerlere dağıtmıştır. 1391'de Toktamış'ı ilk mağlup edişinde, emirlere, şeriflere, ordu komutanlarına şeref payesi olarak giysiler, üzerinde değerli taşlar kakılmış kemerler dağıttığı; askerlerini savaş alanındaki yiğitliklerinden ötürü paha biçilmez ganimetlere boğduğu, birliklerin başında görev alan komutanların ise mükâfatlandırıldığı belirtilmektedir (Marozzi, s. 118).

Tüm bunların yanında Timur'un Müslüman olup olmadığı hakkında tarih yazarları arasında tartışmalar ve fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Timur, dönemin iki önemli tarihçisi Yezdi ve Şamî tarafından örnek bir Müslüman olarak tasvir edilmiştir. Bahsedildiğine göre, İslamiyet'in yücelmesi ve yayılmasına hizmet etmiş, dinin gereklerini eksiksiz olarak yerine getirmiş ve devletini şeriata göre yönetip halkını daima koruyup gözetmiştir. Diğer Timurlu kaynaklarında da benzer ifadeler kullanılmaktadır (Yüksel, 2009, s.52).

Din mefhumu, onun için daima siyasi amaçlarına ulaşmak için kullanılacak bir yoldur (Aka, 2000 s. 460). Dini her ne kadar devlet işlerini yürütmek için kullandığını düşündürse de, âlimlere verdiği kıymet takdire şayandır. Her bir âlimi, mevkisine uygun şekilde huzuruna kabul eden ve onlara en ufak bir saygısızlıkta bulunmayan Timur, aynı zamanda onlara son derece samimi bir yaklaşım sergilemiş, yanlarında kibirli davranmamıştır (Marozzi, s. 109; Arabşah, 2012, s. 430; Çetin, 2012, s. 52). Fethettiği ülkelerdeki âlimleri ve din adamlarını kendisi ile birlikte Semerkant'a götürdüğü ve orada onları ağırladığı da bilinmektedir (Yüksel, 2009, s. 89).

Timur'un şeyhler ile ilişkisi ve onlara gösterdiği saygı ile ilgili olarak döneme ait eserlerde pek çok bilgiye rastlanır. Timur'un gençliğinde, bir gün şeyh müritleri ile birlikte zikir ile meşgul olduğu sırada şeyhin yanına girdiği ve zikir bitene dek ayakta durarak sabırla beklediği rivayet edilmektedir (Barthold, s. 15; Yüksel, 2009, s. 87).

Ehl-i Beyt'e ve seyyidlere daima saygılı olan Timur'un, Suriye seferi sırasında Halep ve Dimaşk'ta topladığı tartışma meclislerinde ateşli bir Hz. Ali taraftarı tavır takınması, dönemin bazı Arap tarihçilerinin kendisini Şii olarak nitelendirmesine yol

açmış ve bu görüş bazı modern araştırmacılar tarafından da kabul görmüştür. Ayrıca Timur'un mezar taşında bulunan ve soyunu Hz. Ali'ye dayandıran şecere de muhtemelen bu kanaatin oluşmasında etkili olmuştur. Suriye'de Ali taraftarlarının koruyucusu sıfatı ile ortaya çıkan, bu yüzden Suriyeliler için aşırı bir Şii olan Timur, Horasan'da Sünniliği desteklemiştir. Mazenderan'da peygamberin sahabesinin hatırasını aşağılayan Şii dervişlerini cezalandırmıştır. Ancak kaynaklarda kendisinin Sünni inanca sahip olduğunu gösteren çok sayıda kayıt da yer almaktadır. (Yüksel, 2009, s. 22).

Her ne kadar Arabşah Timur'un Arapça bilmediğini, Farsça, Türkçe ve Moğolca'yı da günlük hayatta yetecek kadar bildiğini söylese de (Arabşah, 2012, s. 431), Keş'teki dervişlerin medreselerine devam ettiğine göre okuma yazma bilmediğini söylemek güçtür. Suriye'de ulema ile tercüman vasıtası ile konuştuğu bilinmektedir (Barthold, 2004, s. 188-189; Aka, 2000, s. 459).

Bilindiği gibi Timur'un önem verdiği aktivitelerden bir tanesi satranç⁴ oyunudur. Savaş alanında sahip olduğu ustalığı ve hüneri satranç tahtası üzerinde de gösterdiği, dönemin büyük âlimleri ile satranç oynarken onları daima yendiği, hatta fethettiği bölgelerde ilk olarak iyi satranç oynayan kimseleri huzuruna çağırıldığı ve onlarla satranç oynadığı ifade edilmektedir (Marozzi, s. 110; Yüksel, 2009, s. 29). Arabşah eserinde bu konu hakkında da bilgi vermiştir:

Zekâsını geliştirmek için sürekli satranç oynardı. Himmeti küçük satrançtan daha yüksek olduğu için büyük satranç oynamayı severdi. Bu satranç tahtasının eni on bir hane, boyu on hane idi. Bunda fazladan iki deve, iki zürafa, iki talia (öncü), iki debbabe, bir vezir ve bunlardan başka taşlar vardı. Ona göre küçük satranç büyük satranca kıyasla önemsizdi. (Arabşah, 2012, s. 430).

Timur'un satranç oynadığı kişiler arasında Muhammed b. el-Akıl el-Haymî, Zeyneddin el-Yezdi ve başka kişiler yer almaktadır. Ama içlerinde bu oyunu en iyi oynayan, aynı zamanda fakih ve muhaddis olan Alâeddin et-Tebrizî olarak kayıtlara geçmiştir. İbni Arabşah, Timur ile Alâeddin et-Tebrizî'nin yanlarında

⁴ "Satranç, batının Müslüman doğudan aldığı geleneksel bir oyundur. "Şah ve mat" teriminin Fransızca karşılığı olan léchec et mat ifadesinde mat sözcüğünün Fransızca'da hiçbir anlamı yoktur. Bu basitçe eş şeyh-e mat "şeyh öldü" ya da eş şah-e mat "kral öldü"nü karşılığundan başka bir şey değildir. Kale ile şahın oyununa "rok" denir; "rok (simurg)" İslamiyetin efsane kuşudur. Hatta Fransızca'da bu isimden türetilen roquer yani "rok yapmak" fiili mevcuttur. Fil'in Fransızca karşılığı ise le fou, yani "soytarı"dır. Fransa krallarının hazinesinde fildişinden yapılmış fil biçiminde bir satranç taşı bulunmaktadır" (Roux, 2008, s. 79-80).

ayrıca bir yuvarlak bir de uzun satranç gördüğünü ifade etmektedir (Yüksel, 2004, s. 111).

Oğluna Şahruh ve Doğu Türkistan bölgesinde kurduğu yeni şehre aynı ismi vermesinin sebebi şudur: Yine bir defasında satranç oynarken şah-mat (*şahruh*) çekip hasmını mağlup ettiği sırada şehrin kurulmasının tamamlandığını öğrenip ve yine aynı sıralarda yeni bir erkek çocuğunun dünyaya geldiği müjdesini alınca, oğluna Şahruh, şehre de Şahruhiye adını vermiştir (Arabşah, 2012, s. 93; Yüksel, 2004, s. 111).

Fakat ölmeden hemen önce Otrar'da satranç ve tavlama oynamayacağına dair tövbe etmiştir. Kaynaklar, Timur'un ölüm anında da bir Müslüman'a yaraşır şekilde davrandığını ifade etmektedirler (Yüksel, 2009, s. 29).

Timur daima yüksek kubbeli yapılara, ağaçlara ve yeşile büyük bir önem atfetmiştir. Moğol akınları sırasında bütün işlenmiş topraklar yerle bir edilerek yaylaklara çevrildiği halde, Timur'un idaresinde yapılan savaşlar sonunda umumi düzen bir dereceye kadar da olsa kısa zamanda yeniden kurulmuştur. Ziraat için hayati önemi bulunan sulama tesisleri tahribat sırasında veya bakımsızlık yüzünden yıkılma tehlikesi ortaya çıkınca derhal tamir ettirilmiştir (Roemer, 1974, s. 362).

Askerî Dehası

Emir Timur'un hakkında olumlu ya da olumsuz yazan tüm tarihçilerin ortak bakış açısı, doğumundan itibaren askerî dehasına ilişkin bazı işaretlerin görülmeye başlandığı yönündedir. Söylendiğine göre, Taragay, bir gece rüyasında kendisine kılıç veren çok yakışıklı bir delikanlı görür. Kılıcı yukarıya kaldırıp dört yöne uzattığı zaman çenginden çıkan parıltı dünyayı aydınlatır. Taragay, rüyasını Şeyh Zahîded-dine anlattığında Şeyh: *"Bir oğlunun dünyaya geleceğini ve kılıcıyla dünyayı fethedeceğini, bütün insanları İslam dinine çevireceğini ve dünyayı sapıklık ve kötülüklerden karanlıktan çıkarıp gerçekten doğru imana kavuşturacağını"* müjdeler. Taragay'ın bir oğlu dünyaya gelir ve onu şeyhe gösterir. Şeyh bu sırada Kur'an okumaktadır ve *"Tamuru"* sözündedir ve hemen durur. Bu sözü hayırlı bir fal sayarak yeni doğan çocuğa Timur⁵ adını verir (Neagoe, 2010, s. 203-204).

⁵ Ayrıca burada belirtmek gerekir, Timur, mefuzatta "çocukluk çağı ve şeyh Şemsüddin'in rehberliğinde eğitim" başlığında kendisiyle ilgili bilgiler verirken isminin Kur'an'dan tefeülle belirlendiği konusunda şu malumatı vermektedir: *"Babamın adı Taragay idi. Keş şehrine yerleşmişti. Ben doğmadan önce babam gece bir rüya görmüş. Rüyasında melek simalı ve temiz yürekli biri karşısına çıkıp eline bir kılıç vermiş, pederim kılıcı eline almış ve dört tarafa sallamış. Sonra uykudan uyanmış. Öğle vakti namaz kılmak için mescide gitmiş, mahalle mescidimizin imamı Şeyh Zeynüddin'in arkasında namaz kılmış sonra gece gördüğü rüyayı anlatmış. Şeyh babama "bu rüyayı gecenin hangi vaktinde gördüğünü sormuş. Babam sabaha karşı gördüğünü belirtmiş. Şeyh Zeynüddin bu rüyayı şöyle yorumlamış: Allah*

Konuya ilişkin olarak Arabşah eserinde şu sözlere yer vermiştir:

Onun doğduğu gece miğfer gibi bir şeyin havada uçup, bozkırın ortasına düştüğü, toprağa yayıldığı ve içinden köz ve kıvılcıklar çıkarak ovaları ve şehirleri doldurduğu rivayet edilir. Yine anlatıldığına göre, bu aşâşılık gök kubbe altına düştüğünde iki avucu da taze kan doluymuş. İtmi kıyafet ehli ve iz sürücüler onun bu durumu hakkında bilgi edinmek için kâhinlere ve falcılara müracaat ettiler. Kimisi bekçi, kimisi hırsız ve eşkıya, kimisi insan kasabı olacağını söylerken, kimileri de acımasız bir cellât olacağını ileri sürdüler. Her kafadan bir ses çıktı, herkes bir şeyler söyledi (Arabşah, 2012, s. 33).

Hatıralarında – güvenilir olmamakla birlikte – hikâye ettiğine göre yedi yaşında iken mektebe verilmiş ve önüne Arap harfleri konulmuş, bunları kopya etmek onu sevindirmiştir. Dokuz yaşında mektepten ayrılırken çocukları iki bölüğe ayırmış ve kendisi bunları yüksek bir yerden idare etmiştir. 12 yaşında iken önemli bir insan olacağı hayali kurmaya başlamış, bu yüzden davranışları ve hareketleri bir ağırlık ve ciddiyet kazanmıştır. Misafirlerini nezaketle kabul eder, kendisinin seçtiği dört arkadaşı ile birlikte dolaşır, yeni bir elbise aldığında eskisini bu dört arkadaşından birine verirmiş (Neagoe, 2010, s. 205).

Emir Timur ayrıca kanunlarla, saltanat usul ve adetlerine de önem vermiştir. Rivayet edildiğine göre; Emir Timur yedi yaşında iken babasıyla beraber akrabasından birinin evine gider. Ev sahibi varlıklı bir adamdır. Yetmiş yakın Türk ve Hindu cariyesi vardır. Bu adam Emir Timur'un babasına şöyle söyler: *"Tanrı bana büyük bir servet vermiştir, fakat ben bunu kullanmaktan acizim. Kölelerim bana yardım edemiyorlar. Evlatlarım da bu hususta kabiliyetli değil. Bu sebeple servetimin azalmasından korkuyorum."* Bunun üzerine Emir Timur durduğu yerden söze karışır ve der ki: *"Ey baba olacak adam! Malını çocuklarına taksim et. Ondan sonra hiç işlerine karışma. Kendi kendilerine ne yaparlarsa yapsınlar. Türk kölelerini Hindu köleler üzerinde baş yap. Hindular onların fermanı altında olsunlar. Her üç köleyi daha akıllı bir kölenin idaresine ver. Ve bu kölelerin başını on kölenin emirinin*

sana bir erkek evlat verecek bu çocuk kılıcıyla cihanı fethedecek ve İslam dinini dünyaya yayacak. Sakın onun eğitimini ihmal etme. Onu okut, ona hat ve kuran öğret. Sonraki yıl doğumunu imama haber veren ve bana isim vermesini talep eden babama şeyhten "oğlunun adı Temur olsun, bu demir anlamındadır" cevabı gelmiş. Babam Şeyh Zeynüddin e gittiğinde onun kuran okumakta olduğunu görmüş. Şeyh Mülk suresinin 16. Ayetinden "Eemintüm men fi s-semâi en yehsifebikümü l-ardfezahiyetimuru" ayetini okumakta imiş. Burada son kelime olan "temuru" çalkalanma anlamındadır. Bu, telaffuz olarak "Temur" kelimesine yakındır. İşte bu hadise ile şeyh bana "Temur" ismini vermiş (Bilkan, 2010, s. 135).

emri altında bulundur. Bu yetmiş kölenin emiri olan yedi köleyi gizlice birbirinin hafiyesi yap. Ve bunların birbirleriyle konuşmalarına mani ol.”

Timur’u dikkatle dinleyen adam onun sözlerinden bir hayli etkilenir ve Emir Taragay’a: *“Tanrıya kasem ederim ki bu senin çocuğun yeryüzünün padişahı olacaktır, sözlerinden anlaşılıyor. Bu çocuk âlemlerin Tanrısının kudretinin ayıdır”* diyerek hemen kalem ve divit getirir, Timur’dan, büyük bir hükümdar olduğunda kendisine, ailesine ve soyuna dokunulmayacağına dair söz alır. Bilindiği kadarıyla Timur sözünde durmuş, o sülaleye hiç dokunmamıştır (Devletşah, 1977, s 388-389).

Onun başarılarının sırrı daima merak edilmiştir. Jean Paul Roux bu konuda iki ana tema üzerinde durmaktadır: Bunlardan biri Timur’un propaganda yapmaktaki ustalığı, diğeri ise onun başkalarının dayanamayacağı tehlikelerden kolayca kurtaran, en kaygı verici durumlardan sağ salim çıkmasını sağlayan şey “şansı”dır. Emmanuel Berl’e göre; *“Napolyon, Sezar, Cengiz Han gibi cihangirlerin fetihlerini açıklayacak birçok farklı neden bulunabilir. Ama Timur’un seferleri ancak Timur ile açıklanabilir”* (Suçıklar, 2015, s. 49).

Timur, düşmanını çok ince analiz etme ve güçlü-zayıf yanlarını ortaya çıkarma becerisine sahip bir hükümdardır. Muharebe alanında emirlerini eksiksiz uygulatabilen ve muharebe hazırlıklarını muharebeye başlamadan tamamlayarak, düşmanın tüm hareketleri hakkında bilgi sahibi olmayı son derece önemseyen bir liderdir (Turhal, 2011, s. 11).

Roux’a göre büyük bir siyasetçi olduğu kadar, büyük bir asker olduğu için elindeki tüm kozları oynayabilmektedir. Onun bu başarısında etkili olan tek şey hırslıdır (Roux, 2008, s. 314). Yaptığı tüm işlerde, düzenlediği ve kazandığı zaferlerde yalnızca hırs ile hareket etmiş olduğunu söylemek bu noktada doğru kabul edilmemelidir. Timur’un sahip olmak istediği cihan imparatorluğunu kurmak için yalnızca hırsın bir yöntem olamayacağı düşünülmelidir.

Özellikle boylar arasında ortaya çıkabilecek muhalefetin engellenmesi için, ordularını seferden sefere koşturmak ve onlara düzenli olarak ganimet temin etmek, Timur’un ömrü boyunca takip ettiği bir strateji olmuştur. Bunun temel nedeni, ulusun geleneksel siyaset kültürünün, boylar arasında kurulan ittifaklar ve ortaya çıkan ihtilaflar ile dolu olmasıdır. Onun amacı, savaşçı kavimlerin kendisine sadık bir orduya dâhil edilebilmesi olmuştur. Gücün, kudretin bir liderin şahsında ve tek bir merkezde toplanmasının, boy beylerinin konumlarını zayıflatacağını düşünen Timur, bu durumun bir şekilde telafi edilmemesi durumunda, desteklerin sürekli olmayacağına inanmıştır (Marozzi, 2006, s. 88).

Timur’un, etrafına ordusunu ilk toplamaya başladığı zamanlar da dâhil olmak üzere, savaştan hiçbir zaman kaçmadığı, umutsuzluğa düşmediği görülmektedir.

Şâmi’nin eserinde ilk yıllarına dair şöyle bir hikâye anlatılır:

“Emir Hüseyin’in oğlu Cihanmelik’in kaçtığı haberi duyulunca Emir Timur bizzat atına biner, on üç kişiyle Daban Dağı’nın tepesine gelerek düşmanların geçit yeri olan dar yolu tutar, büyük bir muharebeden sonra düşmanın aldığı hadem ve heşemini⁶ tekrar almaya muvaffak olur. Emir Timur’un: “Ben bu kadar muharebeler yaptım, bu kadar vakalar başımdan geçti, fakat bunların içinde en müthişi bu muharebe idi” dediği rivayet olunur. Bu sırada silahlı elli kişi Emir Timur’a yaklaşır ve yaklaşık iki yüz kadar kişi de bunların yardımına gelir. Elçi Boğa büyük bir mertlik göstererek piyadeler arasına kendini atar, birkaç Tacik’in kafasına sülleler indirerek onlara tatlı bir dil ile: “Bu sizin karşınızda bulunan Emir, Emir Timur’dur, sizin esirlerinizi azad ederek size iade ediyor, daha niçin beyhude uğraşıyorsunuz?” der. Bunlar bu söze karşı boyun eğer; aralarından iki kişi çıkıp ilerler, Elçi Boğa bunlara: “Bizim vilayetimizden ne kadar at ve mühimmat aldınızsa onları getirin, biz de sizin esirlerinizi iade edelim” der ve hepsi bu emre itaat gösterirler” (Şami, 1987, s. 63).

Henüz kendisine ait bir ordusu olmayıp Tuğluk Han’ın yanında bir asker iken, Tuğluk Han’a Gat’lar karşısında stratejik bir öneride bulunmuştur. *“Ülkene dön. Orada bulacağın düşman bir tane. Burada kalırsan düşmanın iki tane olarak, biri önünde, biri arkanda”* (Lamb, 2009, s. 51). Yalnızca bu cümle bile, aslında onun farkındalığını ve askeri yeteneğini anlamak için yeterlidir. Düşününce, Tuğluk Han’ın yanında henüz kendine ait bir ordusu olmadan, hem bunu cesaretle söylemesi, hem de cümlenin doğruluğu önem arz etmektedir (Lamb, 2009, s. 129).

Tüzükât’ında düşman askerini yenmenin yahut onlara yenilmenin çokluk ve azlıkla alakalı değil, Tanrı’nın yardımı ve kulun tedbiri ile olacağını (Tüzükât-ı Timur, 2010, s.24) söyleyen Timur, insaf- adalet yolunu tutup halkı kendinden razı kıldığını, günahlı ve günahsız şefkat edip hakla hükmettiğini, sipahi ve raiyeye siyaset ve şefkat gösterip onları korkuyla ümit arasında tuttuğunu, fakir ve gariplere merhamet kılıp, sipahilere mükâfatlar verdiğini ve mazlumların hakkını

⁶ Ailesini ve çalışanlarını

zalimlerden aldığı, böylece sağlam bir devlet temeli oluşturduğunu belirtir (Tüzükat-ı Timur, 2010, s.73).

Ayrıca Timur, iyi ve etkili bir padişahlık için; padişahın sözü bizzat söylemesini, adaletli olmasını, insafli ve olgun tavırlı vezirlerin de bu padişahın çevresinde olmasını istemiştir (Tüzükat-ı Timur, 2010, s.86). Ayrıca savaşçı bir hükümdar olması hasebiyle devlet yönetiminde de vezirlerden çok komutanların ön planda olduğu görülür (Yağlı, 2014, s. 211). Timurlu devrinde askeri teşkilat ile sivil teşkilat tamamen iç içe olmuştur (Alan, 2015, s. 279). Timur şüphesiz ki ordusunu en iyi tanıyan kişidir. Bu nedenle Ankara Savaşı öncesinde çok uzun süren seferler nedeniyle oluşmaya başlayan muhalefete karşı ordusuna kendisinden beklenmeyecek şekilde yumuşak davranmış, ordusuna zenginlikler sunarak, kendisine karşı ortaya çıkabilecek bir isyanı da engellemiştir.

Tüm askerini korku ile ümit arasında tutmuş, güler yüz ve tatlı sözle hepsini memnun etmiş, bir hizmet edeni, on hizmet etmişçesine değerlendirmiş ve böylece birlik ve beraberliğin daim olmasını sağlamıştır. Her işte, her yerde birlik ve beraberliğin devamına, emrinden çıkmamaya dair askerlerinden söz almış, mal ve canlarını esirgmeden muharebe meydanında can vermeye ahdetmiştir (Tüzükat-ı Timur, 2010, s.24).

Zorluklar ile askerleriyle birlikte mücadele eden, onların finansal durumlarını iyileştirmeyi düşünen, onları işlerine göre mükâfatlandırılan ve taltif eden Timur, disiplinli ve kendisine sadakatle bağlı askerlerden oluşan kuvvetli bir ordu meydana getirmiştir (Neagoe, 2010, s. 216-217). Ordunun başbuğlarını, beylerini birer birer halvete çekerek her birinin fikrine ve meylene uygun diller kullanarak, bazılarının arzularını yerine getirerek, hırs ve vaatlerle kandırarak hatta bazılarını saltanatında ortaklık vaat ederek kendisine bağlılıklarını sağlamıştır (Özer, 1945, s. 440).

Timur'un başarılarının sırrı hükümdarları için kendilerini feda edebilecek derecede sadık, disiplinli ve düzenli bir ordu meydana getirebilmiş olmasında aranmalıdır. Timur'un yıllarca süren seferleri büyük bir şiddetle cereyan etmesine rağmen, bazı beylerin kahramanlıkları, onların hükümdarlarına karşı tavırları, bunların karakterini aksettirmektedir (Aka, 1991, s. 113). Tüm bunların yanında Timur asla ordusuna güvenmemiş, aksine yalnızca Allah'a güvenmiştir. Aynı zamanda gerektiğinde her birinin yerini tutacak bir ikinci kişiyi, hazır bulundurduğu da bilinmektedir (Berl, 1999, s. 247-248). Her savaştan önce attan inip iki rekât namaz kılarak yüce Tanrı'dan zafer istemek onun alışkanlıklarından biridir (Yezdi, 2013, s. 193). Fakat askerlerin Timur'a karşı sarsılmaz bir güveni olduğu su götürmez (Lamb, 2009, s. 171). Mâverâü'n-nehr derebeylerinin Timur'a boyun eğişinde de, kuşkusuz bunların payı vardır (Berl, 1999, s. 247-248).

Seferlerinin Türk ülkeleri üzerine olmasından dolayı Timur sıklıkla tenkit edilmektedir. Bu husus o devrin hâkimiyet anlayışı göz önüne getirilerek düşünülmelidir. Timur bu ülkeleri de Türk ülkesi olarak görmüş, "Bütün dünya iki hükümdarın sahip olacağı kadar değerli ve büyük değildir. Tanrı nasıl bir tane ise Sultan da bir tane olmalıdır" sözü ile bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır (Aka, 2000, s. 464). Aleyhine savaş açtıklarının çoğunun Müslüman olduğu doğrudur. Kuvvetini artırmak ve kudretini genişletmek için başka türlü yapması da beklenmemelidir, çünkü komşularının hepsi Müslüman'dır ve şartlar onlar aleyhine savaşmayı gerektirmiştir (Neagoe, 2010, s. 215).

"Hayra karşı, acıması yok, cihan yakan,

Yeryüzü onun kahrından oldu pek yaman

Ütkelere elini uzatıp dururdu

İnsan dudaklarında gülüşü kuruttu

Soygun için, işi gücü hep at salmaktı,

Cengiz'le Hülagü'ye üçüncü oldu" (Tacü't-
Tevarih, 1979, s. 293).

Timur'un seferler sırasında acımasız olabildiğini de görüyoruz. Aslında istediğinde oldukça hoşgörü ve tevazu sahibi olan Timur'un işler istediği gibi gitmediğinde, şehrin yıkılması için kolaylıkla emir verdiği de görülmektedir. Timur'un ismiyle müsemma "kellelerden kuleler inşa etme" emri, pek çok kaynaktan, pek çok şehirde karşımıza çıkar. Bu, aynı zamanda Timur'un buyrukları ve istekleri gerçekleşmediğinde olacaklar için bir gözdağı niteliği taşır. Şehir baştan teslim olmayıp direnecek olur ve bunun sonucu ele geçirilirse yağmalama kaçınılmaz olur. Herat, İsfahan, Bağdat, Delhi, Halep, Şam ve Sivas ile ilgili olarak, insan kellelerinden minareler yapıldığı ve bunun yanında katliamlar gerçekleştirildiği, Zafernâmelerde bahsedilen ve dikkat çeken noktalardır. Öyle anlaşılıyor ki, bütün bu katliamlar "Timur'un gücünün ne denli büyük ve etkili olduğunu göstermek için başvurulmuş bir gösteri"dir (Tagriberdi, 2013, s. 333; Şami, 1987, s. 127; Yezdi, 2013, s. 141-144; Arabşah, 2012, s. 211; Aka, 2000, s. 458). Öyle ki kellelerden oluşturulan minareler Avrupa'da da yankı uyandırmıştır (Lockhart, 1986, s. 55).

Ortaya çıkan manzarada, ele geçirilen şehirlerin ağır vergilere bağlandığı veya yakılıp yıkıldığı, sanatkâr ve zanaatkârların toplanarak Semerkant'a götürüldüğü, ziraat alanlarının tahrip edildiği, muhtemel güç merkezlerinin ortadan kaldırıldığı veya bir dengeye oturtulduğu gibi bölgenin her türlü zenginliğinin yok edildiği göze çarpmaktadır. Görüldüğü üzere Timur, iktisadî, içtimaî, siyasi veya askerî yönden kendisine rakip olacak veya tehdit oluşturacak bir güç bırakılmamasına çalışmıştır (Çetin, 2012, s. 165).

Timur devrinde bunca sefer, ıstırap ve zafer Timurlu Rönesansı'nın doğmasını sağlamış olup bu devir, Türk kültürüne, insanlığa ve dünya tarihine de önemli bir katkı olarak kabul edilmelidir (Aka, 2000, s. 464-466). Timur döneminde gerçekleştirilen faaliyetler ışığında "*Timur Rönesansı*" olarak adlandırılan bu dönem, Avrupa Rönesansı gibi antik çağ kaynaklarına geri dönüş dönemi olmaktan çok, yaratıcılığın dikkat çektiği bir önem olmuştur (Roux, 2008, s. 339). Avrupa Rönesansı Ortaçağ'da ilkçağ sanatını yeniden canlandırmak istemiş, onun kalıntılarına yönelmiş, Yunan-Roma uygarlığının biçimlerine, gerçek ya da sözde kurallarına, mitolojisine ve tarihine başvurmuştur. Paganizm ve Hıristiyanlık arasında bir sentez oluşturmanın yanı sıra toplumun tüm temellerini ve dogmatik düşünceleri sorgulayan entelektüel bir kaynaşmayı düşlemiştir. Oysa Timur Rönesansı'nda bir sınır söz konusu değildir. Bu Rönesans, ne yakın geçmişi ne de İslam uygarlığı geçmişi reddetmiştir. Aksine bu uygarlıklar üzerine temellenmiş ve bunların gösterdiği istikamette yoluna devam etmiştir.

Bu dönem aslında bir yenilenme, bir hareketlenme dönemidir. Bazı alanlarda yeni bir zirveye ulaşmayı sağlayan dinamik bir yol tutma hareketidir. Her ne kadar Türk-Moğol göçebe Şaman kültürü ile ya da bu kültürden geriye kalanlar ile İslam uygarlığı arasında kimi zaman şiddetli kimi zaman yapıcı bir çekişme olduysa da, bu 15. yüzyılın ortalarında yumuşamaya başlamış ve 16. yüzyılda tamamen ortadan kaybolmuştur. (Roux, 2008, s. 58).

SONUÇ

Timur, Attila ve Cengiz Han'dan sonra Türk tarihinde derin izler bırakan bir hükümdardır. Müslüman ülkeler üzerine yaptığı seferler eleştirilere hedef olsa da, Timur'un yegâne amacı bir cihan imparatorluğu kurmaktır. Cengiz'in yasasını İslamiyet ile birleştirmiş, gittiği her yere "Türk-Moğol" algısını taşımış, kendi isteğiyle hâkimiyetini kabul etmeyen ülkeleri zapt ederek boyun eğdirmiştir.

Hükümdarlığı boyunca neredeyse hiç ara vermeden seferden sefere koşmuş, art arda zaferler kazanmış ve yenilgiyi tatmamıştır. Onun devleti, kendi döneminde Avrasya hâkimiyetini sağlamış, ulaştığı topraklarda daima bu başarıları ile anılmış, aynı zamanda pek çok ülkenin korkulu rüyası olmuştur.

O daima ordusunun ne istediğini bilmiş, onlara karşı daima cömert davranmış ve gerektiğinde savaşın bitmesini beklemeden onları ödüllendirmiştir. Bunun karşılığında, bu yerlere göklere sığmayacak denli kalabalık ordunun sadakatini kazanmıştır.

Tüm bu savaşlar ve mücadeleler esnasında Semerkant 'ı asla ihmal etmemiş, bu şehrin güzelleşmesi için çaba sarf etmiştir. "Timur Rönesansı" olarak adlandırılan bu dönemde Semerkant'a bir yandan

sanatçılar, duvar ustaları, âlimler ve din adamları taşınmış, bir yandan da şehir mamur hale getirilmiştir. Nihayet Semerkant "Doğu'nun İncisi" haline gelmiştir. Rivayete göre Timur bahçeleri çok severmiş. Şehirleri kurarken, saraylara bahçeler değil, bahçelere saraylar yaptırmış. Siyasi tarih sayfaları arasında kalan insanî yönüne eserlerde çok fazla değinilmemiş olması, İsmail Aka'nın da değinmiş olduğu gibi, Timur'un hep asık suratlı ve şaka sevmez bir kişi olarak yansımaya neden olmuştur. Oysa savaşlarda ne kadar çelik gibi bir irade kullandıysa, ailesine ve sevdiklerine karşı o kadar sıcak ve iyimser olmuştur.

O sadece bir asker değil, aynı zamanda devlet adamıdır. Tek başarısızlığı, haleflerine kabiliyet ve dehasını aktaramamış olmasıdır. Hayatı boyunca olağanüstü başarılar kazanmış fakat ölümünden sonra yaşama imkânı olmayan bir sistem bırakmıştı. Eğer Timur otoritesi daha zayıf bir hükümdar olsa idi, halefleri muhtemelen daha otoriter birer hükümdar olabilirdi. Halefleri bakımından o Cengiz Han kadar talihli olmamıştır. Cengiz Han'ın vasiyeti yerine getirildiği halde, Timur'un vasiyetine asla riayet edilmemiştir.

Zaferleri ile herkese parmak ısırtan Timur, son seferini Çin üzerine gerçekleştirmeye niyetlenmiş, yolda rahatsızlanarak durmak zorunda kalmıştır. Bu sefer esnasında vefat eden Timur'un, tek başına kurup büyüttüğü devletin devamlılığını kendisinden sonra gelenler sürdürememiş, devlet Timur ile en parlak dönemini yaşamış ve ardından parlaklığını yitirmiştir.

KAYNAKÇA

- Aka, İ. (1991). Timur ve Devleti. Ankara: TTK.
- Aka, İ. (2000). Timur Sadece Bir Asker Mi İdi?. Belleten. 64/240, 453-466.
- Alan, H. (2015). Bozkırdan Cennet Bahçesine Timurular. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Ayan, A. Kahraman, G. (2013). Timurlenk'in Liderlik Tarzları ve Yönetim Anlayışının Değerlendirilmesi. Akademik Bakış Dergisi, 36, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü.1-20. <http://www.akademikbakis.org>
- Bartold, W. (1997). Uluğ Bey ve Zamanı (İ. Aka, Çev.). Ankara: TTK.
- Barthold, V. V. (2004). Orta Asya Türk Tarihi Dersleri (H. Dağ, Çev.). Ankara: Çağlar Yayınları.
- Berl, E. (1999). Attila'dan Timur'a Orta Asya (G. Devrim, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

- Bilkan, A. F. (2010). Tefeül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı, *Milli Folklor*, 22/85, 133-137.
- Clavijo, R. G. (1993). Kadiş'ten Semerkant'a Seyahat (R. Doğrul, Çev.). İstanbul: Ses Yayınları.
- Curtis, W. E. (2008). *Turkestan and the Heart of Asia*, New York: Library of the University of Toronto by Knox College Library.
- Çetin, H. (2012). *Timur'un Anadolu Seferleri ve Ankara Savaşı*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Devletşah. (1877). *Devletşah Tezkiresi* (N. Lugal, Çev.).(Cilt 3). İstanbul:1001 Temel Eser Tercüman.
- Grousset, R. (2014). *Bozkır İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hoca Sadeddin Efendi. (1979). *Tacü't-Tevarih* (Cilt 1). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbni Arabşah. (2012). *Acâibu'l Makdûr* (A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbni Tagriberdi (2013). *En-Nücûmuz-Zâhire* (A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Lamb, H. (2009). *Emir Timur* (A.G. Bozkurt, Çev.). İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayınları.
- Lockhart, L. (1986). *The Cambridge History Of İnan, The Timurid And Safavid Periods*, Cambridge University Press.
- Marozzi, J. (2006). *Timurlenk* (H. Kocaoluk, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mirza Muhammed Haydar Duğlat. (2006). *Tarih-i Reşidi* (O. Karatay, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Neagoe, M. (2010). *Üç Bozkırlı Attila, Cengiz Han, Timur* (M. Ülküsal, Çev.). İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Nizameddin Şâmi. (1987). *Zafernâme* (N. Lugal, Çev.). Ankara: TTK.
- Özer, Y. Z. (1945). *Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış*. Belleten. 9/33-34-35-36, 423-467. Ankara: TTK.
- Richardson, J. M. (1826). *History of the Moğul Dynasty in İndia* (F. F. Catrow, Çev.). 23, Cornhill, London.
- Roemer, H. R. (1974). *Timurlular*. İslam Ansiklopedisi. İstanbul: MEB Basımevi, 12,1. 346-370.
- Roux, J. P. (2008). *Büyük Moğolların Tarihi*, Babür (L. A. Özcan, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Roux, J. P. (2008). *Türklerin Tarihi* (A. Kazancıgil ve L. Özcan, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Sahibkıran Emir Timur Muhammed Tarağay Bahadıroğlu. (2010). *Tüzükât-ı Timur/ Timur'un Günlüğü* (K. Şakirov ve A. Arslan, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Suçıkar, T. (2015). *Emir Timur Yıldırım Bayezid 15. ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Kaynaklarında Yıldırım Bayezid ve Timur Algısı*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Şerefüddin Ali Yezdi. (2013). *Zafernâme* (A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Turhal, A. (2009). *Ankara Meydan Muharebesi (28 Temmuz 1402, Muharebe Hakkında Kapsamlı Araştırma ve Muharebe Alanının Tetkiki İçin Düzenlenen Saha Gezisi Notları)*. Altar Market. <https://docplayer.biz.tr/3763705-Ankara-meydan-muharebesi.html>
- Yağlı, A. R. (2014). *Timurlularda Vezirlik Müessesesi ve Hacı Gıyaseddin Pir Ahmed Hafî*. *History Studies*. 6/4. 219-231. Doi: 10.9737/historyS1324
- Yüksel, M. Ş. (2004). *Arap Kaynaklarında Timur*. *Bilgi*. 31. 85-126.
- Yüksel, M. Ş. (2009). *Timurlularda Din-Devlet İlişkisi*. Ankara: TTK
- Yüksel, M. Ş. (2010). *Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı*. *Tarih İncelemeleri Dergisi* C.25/1. 351- 369.